

К. Л. Бондаренко, О. С. Бондаренко

ЗІСТАВНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ

(гендерний та соціолінгвістичний аспекти)

Навчальний посібник для студентів факультетів
іноземних мов

Вінниця
Нова Книга
2011

УДК 81'27:811.111'373(075.8)

ББК 81.432.1-3

Б 81

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(№1/11-5402 від 21.05.10)*

Рецензенти:

Манакін В. М., доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики, завідувач кафедри теорії журналістики Запорізького національного університету;

Приходько А. М., доктор філологічних наук, професор, Запорізький юридичний інститут Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кафедра іноземних мов, завідувач кафедри;

Бессонова О. Л., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Донецького національного університету.

Бондаренко К. Л., Бондаренко О. С.

Б 81 Зіставна лексикологія (гендерний та соціолінгвістичний аспекти) : Навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов / Катерина Бондаренко, Олександр Бондаренко – Вінниця : Нова Книга, 2011 – 168 с.

ISBN 978-966-382-322-5

Навчальний посібник призначений для студентів старших курсів факультетів іноземних мов, які вивчають курс “Порівняльна лексикологія”.

Структура посібника організована таким чином, що його матеріали легко можуть бути пристосовані до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу згідно з положеннями Болонської декларації. Мета посібника полягає в тому, щоб надати майбутнім перекладачам та філологам необхідні для їх роботи теоретичні та практичні знання у галузі зіставної лексикології.

УДК 81'27:811.111'373(075.8)

ББК 81.432.1-3

ISBN 978-966-382-322-5

© Бондаренко К. Л.,
Бондаренко О. С., 2011
© Нова Книга, 2011

Зміст

Вступ	4
1. Лексика гендерної семантики в українській та англійській мовах ...7	
1.1. Ідеографічний синопсис: у пошуках мови-еталона.....	7
1.2. Ідеографічні словники у вітчизняній та закордонній лексикографії	10
1.3. Семантичні поля та статті ідеографічного словника: спосіб категоризації дійсності мовними засобами та засіб її фіксації.	12
1.4. Синопсис лексичних одиниць гендерної семантики як спосіб вербалізації концептів “чоловік” та “жінка”	17
1.5. Особливості семантичних відношень українських та англійських лексем на позначення чоловіка / жінки та специфіка їхнього перекладу.....	26
1.6. Практикум.....	34
2. Соціолінгвістичний аспект зіставного вивчення лексики	48
2.1. Стандарт і субстандарт у мовному континуумі	48
2.2. Оцінка субстандарту в зарубіжному та вітчизняному метамовному дискурсі.....	56
2.3. Історія вивчення підсистем субстандарту в зарубіжній та вітчизняній лінгвістиці	63
2.4. Термінологічно-поняттєва парадигма субстандарту	69
2.5. Сленг як об’єкт лінгвокультурологічних досліджень	81
2.6. Процеси семантичної деривації в українському та англійському сленгу	84
2.7. Семантичні особливості перекладу сленгу	90
2.8. Практикум.....	96
Список використаних джерел.....	115
Предметний покажчик.....	129
Іменний покажчик.....	130
Додатки	132

ВСТУП

Дисципліна “Зіставна (порівняльна) лексикологія”, яку було введено в державний освітній стандарт зі спеціальності “Прикладна лінгвістика” порівняно недавно, є необхідною ланкою в комплексі традиційних теоретичних лінгвістичних дисциплін.

Вигляд лінгвістики взагалі (та лексикології зокрема) останнім часом відчутно змінився. Передусім це стосується різноманіття підходів до вирішення проблем, які відносяться до “вічних”, звернення лінгвістів до питань, які апріорі не можуть тлумачитися однозначно (на кшталт специфіки національних мовних картин світу та ін.). У зв’язку з цим, надзвичайний інтерес для дослідників-початківців становить сам процес наукового пошуку, новизна гіпотез, що висуваються, переконливість аргументації та гострота наукової полеміки.

Основною метою вивчення дисципліни “Зіставна (порівняльна) лексикологія” є з’ясування відмінностей лексико-семантичних систем порівнюваних мов задля виявлення особливостей дискретизації світу лінгвосоціумами через унікальний спосіб його пізнання. Це закономірно, оскільки, зважаючи на активізацію глобалізаційних процесів, набуті знання дозволяють зрозуміти особливості уявлення кожного народу про специфіку національного шляху в рамках загального розвитку цивілізації, виявити цінність своєї культури, своєрідність мови, національного менталітету тощо.

Необхідність введення студентів у коло проблем, що активно обговорюються у вітчизняній лінгвістиці О. Л. Бессоною, М. П. Кочерганом, В. М. Манакіним, А. М. Приходьком, О. О. Тараненком, М. П. Фабіан, очевидна. Очевидна й відсутність на сьогоднішній день системи навчальних посібників, які б могли допомогти студентам опанувати “живий” науковий матеріал, навчитися орієнтуватися в його теоретичному та методологічному різноманітті. Посібник, що пропонується, має на меті заповнення існуючої лакуни в навчально-методичному забезпеченні передусім такої дисципліни, як “Зіставна (порівняльна) лексикологія”, меншою мірою “Типологія української та іноземної мов”,

“Теорія комунікації”, “Лінгвокультурологія” та спецкурси відповідно спрямування.

Матеріалом для першої частини посібника “Лексика гендерної семантики в українській та англійській мовах” є лексичний пласт *“Назви особи чоловічої/ жіночої статі в українській та англійській мовах”*. Знайомство з особливостями вербалізації ґрунтовних концептів “чоловік” та “жінка” надзвичайно важливе, адже йдеться про стрижньові “кванти дійсності” української та англійської лінгвокультур. На прикладі аналізу зазначеного матеріалу студенти знайомляться з основними поняттями когнітивної лінгвістики, такими феноменами, як “національна мовна картина світу”, “концепт” тощо.

Безпосередній аналіз лексики, запропонований читачеві, дозволяє пройти весь шлях реконструкції лексико-семантичного поля: від виділення інтеграційних (ядерних) та диференційних сем до формування лексико-семантичних угруповань з урахуванням структурно-системних відношень (у межах теми *“Структурно-системні відношення у мові як основа для міжмовного зіставлення”*). На прикладі структурування лексики гендерної семантики студенти знайомляться з принципами формування словників, зокрема тезаурусного типу, залучення яких є надзвичайно продуктивним як з науковою, так і виключно прикладною метою.

Останній підрозділ першої частини присвячено особливостям семантичних відношень українських та англійських лексем та специфіці їхнього перекладу. Відомості, надані студентам у зазначеній частині, доводять наявність безпосереднього зв’язку між зіставною лексикологією та практичним перекладом, засвідчують можливість прикладного використання теоретичних знань, підтверджують релевантність семантичних законів для повсякденної практики.

У другій частині посібника, присвяченій соціолінгвістичному аспекту зіставного вивчення лексики, студенти мають можливість ознайомитись із колом питань, які традиційно викликають полеміку як серед професіоналів, так і серед пересічних носіїв мови: лексичний субстандарт, зокрема, соціолекти (арго та жаргони) та сленг (особливий соціостилістичний субваріант ненормативної мови із наскрізною соціодемографічною дистрибуцією). До уваги читачів пропонується

огляд ґрунтовних праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, надаються відомості про оцінку мовного субстандарту українським та британським соціумами. На особливу увагу заслуговує підрозділ, присвячений з'ясуванню питань термінологічно-поняттєвої парадигми субстандарту, оскільки існуюча плутанина у визначеннях знижує рівень наукової дискусії, а інколи й унеможливує її.

Підрозділ, присвячений лінгвокультурним особливостям сленгу, розширює погляди читачів на зазначений феномен, який не є просто сукупністю лексичних інновацій чи порушенням норми, а становить особливий світ зі своєю поняттєвою сферою, ціннісною ієрархією, відмінним від традиційного соціокультурним спектром стосунків “людина – суспільство”, “людина – людина”, “людина – мова”. Матеріали, що містяться в другій частині посібника, мають прикладний характер: з'ясування семантичних особливостей сленгізмів, етимології та шляхів формування забезпечує підґрунтя для здійснення адекватного перекладу сленгізмів, що у радянській лінгвістиці вважалося принципово неможливим.

Розділи посібника супроводжуються системою контрольних питань, що допомагають студентам висвітлити найбільш суттєві чи, навпаки, найбільш уразливі для критики положення теоретичних концепцій, що пропонуються для обговорення. Для формування у студентів навичок самостійного аналізу мовного матеріалу в посібник включено завдання практичного характеру, систематизовані за принципом підвищення складності.

Посібник призначається для студентів старших курсів спеціальностей “Прикладна лінгвістика”, “Переклад” та ін, може бути корисним для молодих дослідників усіх лінгвістичних спеціальностей, лекторів, що викладають курси загального мовознавства, лексикології, типології тощо.

Автори посібника висловлюють щире вдячність рецензентам рукопису посібника – професорам О. Л. Бессоновій, В. М. Манакіну, А. М. Приходьку за цінні зауваження та побажання.